

**UNIVERSITATEA „BABEȘ BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

*Biserica Ortodoxă din Serbia din anul 1800
și până după cel de-al-II-lea război mondial*

**Coordonator:
Pr. Prof. Univ. Dr. IOAN VASILE LEB**

**Doctorand:
Alexandru-Eugen Gherghel**

Cluj-Napoca

2013

REZUMAT

CUPRINS	3-5
Lista de abrevieri pentru reviste și lucrări de referință	6
Introducere	7-10
Capitolul I: Preliminarii	11
I.1. Problema surselor.....	11-13
I.1.1.Stadiul actual al cercetării.....	13-20
I.2. Situația Bisericii Ortodoxe Sârbe până în secolul al-XVIII-lea.....	20
I.2.1. Așezarea slavilor în Peninsula Balcanică.....	20-21
I.2.2.Organizarea statală a slavilor în Peninsula Balcanică.....	22-24
I.3. Încreștinarea Serbiei.....	24
I.3.1 Religia politeistă a slavilor sudici.....	24-27
I.3.2. Începutul creștinării sârbilor sub împăratul bizantin Heracliu.....	27-28
I.3.3.Creștinarea sârbilor sub împăratul Vasile I Macedoneanul. Frații Chiril și Metodiu.....	28-30
I.4. Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul Sfântului Sava.....	31-33
I.4.1. Obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe din anul 1219.....	33-36
I.4.2. Proclamarea Patriarhiei Sârbe din anul 1346.....	37-38
I.4.3. Patriarhia de Ipek (Peci) între anii 1375-1459.....	38-40
I.4.4. Biserica Ortodoxă Sârbă de la căderea despotatului sârb(1459) și până la reînființarea Patriarhiei de Ipek(1557).....	40-42
I.4.5. Reînființarea Patriarhiei de Ipek(1557)	43-44
I.4.6. Biserica Ortodoxă Sârbă de la sfârșitul secolului al-XVI-lea și până la desființarea Patriarhiei de Ipek(1766).....	44-47
Capitolul II: Situația Bisericii Ortodoxe Sârbe de la desființarea Patriarhiei de Ipek(1766) și până la până la dobândirea autonomiei politice și bisericești(1830).....	47

II. 1. Viața bisericească și politică după desființarea Patriarhiei de Ipek.....	47-53
II. 2. Răscoalele sârbești din 1804 și 1815.....	53-55
II. 3. Organizarea bisericească în timpul lui Miloș Obrenovici.....	55-58
II. 4. Proclamarea la Belgrad a Hatti-Cherifului.....	59-60
II. 5. Consecințele Hatti-Cherifului asupra Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	61-63
Capitolul III: Biserica Ortodoxă din Serbia și dobândirea autocefaliei.....	64
III.1. Fazele premergătoare autocefaliei.....	64-65
III.2. Mitropolitul Petar Iovanovici.....	66-70
III.3.1 Mitropolitul Mihailo Iovanovici.....	71-72
III.3.2. Organizarea Bisericii Ortodoxe Sârbe în timpul Mitropolitului Mihailo Iovanovici	72-75
III.3.3. Legea autorităților ecleziastice din data de 30 septembrie 1862.....	75-76
III.3.4. Constituția din 1869.....	77-78
III.3.5. Cultura teologică a mitropolitului Mihailo.....	79-80
III.4. Dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	81-88
III.4.1. Exilul mitropolitului Mihailo.....	88-90
Capitolul IV: Situația Bisericii Ortodoxe Sârbe de la Autocefalie (1879) și până după primul război mondial.....	91
IV.1. Mitropolitul Teodosie (1883-1889).....	91-93
IV.2. Constituția Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	93-96
IV.3. Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul războaielor balcanice	96-97
IV.4. Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul primului război mondial (1914-1918).....	98-101

IV.5. Viața bisericească în perioada interbelică.....	102-105
Capitolul V: Unificarea Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	106
V. 1. Condițiile unificării Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	106-108
V.2 . Proclamarea unificării Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	109-119
V.3. Organizarea Bisericii Ortodoxe Sârbe după unificarea bisericească.....	120-122
V.4. Legea privind Biserica Ortodoxă Sârbă din anul 1929.....	122-126
V.5. Constituția Bisericii Ortodoxe Sârbe din anul 1931.....	126-131
Capitolul VI. Concordatul Statului Sârb cu Vaticanul.....	132
VI.1. Problematika Concordatului Statului Sârb cu Vaticanul.....	132-139
VI.2. Concordatul Statului Sârb cu Vaticanul din anul 1935.....	139-151
VI.3. Alegerea Patriarhului.....	153-1554
Capitolul VII: Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul celui de-al-II-lea război mondial.....	155-173
Capitolul VIII: Relațiile bisericești româno-sârbe până în secolul al-XX-lea...174-187	
VIII.1.Situația actuală a Bisericii Ortodoxe Sârbe.....	188-194
CONCLUZII.....	195-196
BIBLIOGRAFIE.....	196-224
Anexe. Documente și ilustrații.....	226-243

Cuvinte cheie:

Serbia, Biserică, Autocefalie, Patriarhie, Concordat, Organizare

Introducere

Istoriografia românească de specialitate este destul de lacunară în ceea ce privește istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe. Acest fapt se datorează pe de-o parte dezinteresului de abordare a unei astfel de teme, iar pe de altă parte puținătății izvoarelor documentare. Fără pretenția reconstituirii unei istorii factuale complete, studiul privind istoria unei părți a Bisericii Ortodoxe Sârbe poate oferi șansa unor noi lecturi și interpretări a surselor axate sau concentrate pe anumite particularități locale.

Istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe a fost destul de zbuciumată, depășind cu dificultate impasurile de-a lungul timpului, realizarea unei retrospectivă religioase și istorice scoțând în evidență acest fapt. Creștinarea sârbilor de către ucenicii celor doi „apostoli ai slavilor”, Kiril și Metodiu a însemnat posibilitatea multor sârbi de a intra în contact cu creștinismul, să-l înțeleagă mai bine, acest lucru datorându-se și folosirii limbii slave ca mijloc de propovăduire a credinței creștine.

Punctul cheie din istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe l-a constituit epoca Sfântului Sava și repercursiunile ce le-a avut acesta de-a lungul timpului, spiritul acestuia dominând și astăzi în Biserica Ortodoxă Sârbă. Prin activitatea sa Sfântul Sava a reușit să croiască un nou drum al Bisericii, consolidat și de dobândirea autocefaliei din anul 1219. Până în secolul al-XVIII-lea, Patriarhia de Ipek (Peci) a reprezentat centrul vieții religioase al poporului sârb.

Secolul al XVIII-lea debutează cu mari modificări apărute pe scena politică din jumătatea de Est a Europei, acestea fiind consecința unor îndelungate confruntări militare austro-turce, iar noile realități apărute în viața politică se vor repercuta, în plenitudinea lor, asupra vieții economice, sociale și religioase. După desființarea abuzivă a Patriarhiei de Ipek, în anul 1766, Biserica Ortodoxă Sârbă s-a confruntat cu situații spirituale și politice dificile. Statul sârb nu mai exista de câteva veacuri, în schimb existau state sârbe și spații etnice sârbe în perimetrul granițelor imperiului otoman, austriac și ungar. Este tragic faptul că independența Bisericii, pe care o câștigase Sfântul Sava în anul 1219 s-a pierdut, poporul și Biserica aflându-se într-o situație mult mai dificilă ca în trecut. De aceea trebuia gândită și realizată cu mare

atenție pe de-o parte reactualizarea statului sârb, iar pe de altă parte independența Bisericii, acest fapt constituind un proces dificil și lung, care a durat peste o sută de ani.

După desființarea Patriarhiei de Ipek, existența Bisericii Ortodoxe Sârbe poate fi urmărită în mai multe regiuni locuite de sârbi: Mitropolia de Karloviț, mitropolia Muntenegrului, Biserica Sârbă din Dalmația, Biserica din Bosnia și Herțegovina, Biserica din Serbia de sud și din Macedonia.

Perioada cuprinsă între secolul al-XIX-lea și până după cel de-al doilea război mondial constituie subiectul major al lucrării de față. Demersul realizat nu a fost însă deloc ușor, datorită faptului că Biserica Ortodoxă Sârbă, în această perioadă, a trebuit să-și redifinească poziția atât din punct de vedere teritorial, cât și din punct de vedere juridic și religios.

Lucrarea de față s-a impus din necesitatea firească de a completa un gol existent în literatura românească de specialitate. Vastitatea și complexitatea temei ne-a determinat să schițăm încă de la început un cadru problematic axat doar pe domeniile și aspectele principale ale vieții bisericești din Serbia, structurând lucrarea în opt capitole.

Pentru prima dată în istoriografia românească s-a realizat o sinteză a Istoriei Bisericii Ortodoxe Sârbe, care în viitor, neavând pretenția epuizării tuturor surselor, poate fi lărgită de studiile altor cercetători, care datorită lucrării de față vor avea o viziune de ansamblu asupra Bisericii Ortodoxe Sârbe.

Capitolul I.

Preliminarii

Începutul cercetării noastre a debutat cu alcătuirea primului capitol al tezei intitulat „Stadiul actual al cercetării”. Întocmirea acestui capitol a fost definitivă, deoarece ne-a ajutat mult demersului nostru de a identifica aspecte sau fapte care n-au fost tratate până acum, sau n-au fost supuse interesului și să le accentuăm. În timpul cercetării pot apărea de multe ori situații dificile, pe care le considerăm câteodată ca fiind insurmontabile și acest fapt se datorează pe de-o parte modului de alegere al lucrărilor istoriografice, care trebuie să fie corect și critic, iar pe de altă parte diversității surselor de informare, care trebuie abordate într-un mod calitativ și nu cantitativ.

Primul pas realizat în alcătuirea acestui capitol a fost identificarea celor mai ample lucrări care s-au scris cu precădere în istoriografia românească vizavi de tema noastră, apărute până la începutul anului 2013.

Viața religioasă a sârbilor până în secolul al XVIII-lea are în vedere importante momente privind devenirea și manifestarea acestui popor ca parte integrantă a creștinătății balcanice: încreștinarea sârbilor începută sub împăratul Heraclie și definitivată sub împăratul Vasile I Macedoneanul prin lucrarea misionară a ucenicilor chirilo-metodieni, proclamarea și recunoașterea autocefaliei bisericești la începutul secolului al XIII-lea cu implicarea efectivă a Sfântului Sava, a cărui activitate depusă în slujba Bisericii Ortodoxe Sârbe și a spiritului instalat de el în viața poporului sârb au exercitat o puternică influență de-a lungul timpului, proclamarea Patriarhiei Sârbe din anul 1346, strâns legată de proclamarea regelui Dușan ca țar, precum și ființarea ei de-a lungul anilor, cu o întrerupere de aproape 100 de ani(1459-1557), până la desființarea ei, prin decizia patriarhului ecumenic Samuil I Hangheris(1766).

Capitolul II.

Situația Bisericii Ortodoxe Sârbe de la desființarea Patriarhiei de Ipek (1766) și până la dobândirea autonomiei politice și bisericești(1830)

Viața bisericească și politică a Serbiei în această perioadă nu a fost una ușoară, ci mai degrabă una dificilă, deoarece Belgradul și Serbia în general au fost scena unor repetate războaie între Imperiul Otoman și Austria. Atât poporul cât și biserica se aflau acum într-o situație mult mai dificilă decât în trecut. Este tragic faptul că independența Bisericii, pe care o câștigase Sfântul Sava în anul 1219, acum fusese pierdută. Trebuia gândită și realizată cu mare atenție reactualizarea statului sârb și redobândită independența Bisericii, acest lucru fiind un proces dificil și lung, care a durat peste o sută de ani. Sistemul de guvernare otoman nu a impus o cultură nouă și nici nu a dus o politică de integrare. Izolând în mare măsură Balcanii, el a împiedicat dezvoltarea zonelor rurale, dar a făcut posibilă supraviețuirea lor și menținerea vechilor valori. Modul de viață orientat spre trecut a estompat realitatea, dar a contribuit la păstrarea speranței. Biserica a fost intermediara dintre trecutul medieval și cultura rurală.

În anul 1766 toate eparhiile au fost puse sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, iar în fruntea lor au fost puși numai episcopi greci. Prin misiunea pe care au desfășurat-o, acești episcopi au lăsat o tristă amintire în rândul poporului sârb, acesta fiind nevoit să îndure atât din partea acestor episcopi greci, dar mai ales din partea turcilor. În aceste condiții grele, grija față de popor a revenit, în cea mai mare parte, unor fețe bisericești autohtone care au reușit să se impună în rândul poporului printr-o viață curată și printr-un patriotism sincer, aceștia adunând poporul, îmbărbătându-l și ajutându-l după puterile lor. Impunerea ierarhilor greci a creat un puternic curent național cu scopul de a limita pe cât posibil grecizarea Bisericii sârbești, ceea ce a dus în cele din urmă la răscoalele din anii 1804 și 1815. Pe de altă parte, nemaexistând Patriarhia, care asigura unitatea sârbilor din punct de vedere administrativ, a permis divizarea comunității sârbești în mai multe zone administrative, cea mai însemnată fiind mitropolia de Karloviț, din Imperiul Habsburgic, care se considera moștenitoarea de drept a Patriarhiei de Ipek. Pe tot parcursul existenței sale, mitropolia Karlovițului a trebuit să ducă o luptă energică împotriva propagandei catolice și uniata, luând sub aripa sa protectoare și pe românii ortodocși din Ardeal.

O atenție deosebită s-a acordat prezentării evenimentelor legate de dobândirea autonomiei politice sub cneazul Miloș Obrenovici. Miloș Obrenovici a rămas în istoria bisericească și politică a Serbiei ca o personalitate emblematică, care a luptat mult pentru libertatea poporului său, jucând un rol determinant în politica dusă cu turcii. Cea mai mare realizare a sa, atât din punct de vedere administrativ, cât mai ales din punct de vedere bisericesc, a fost obținerea Hatti-Cherifului din anul 1830, document care consfințea că cnezatul Serbiei este autonom și ca atare avea dreptul să-și aleagă singur episcopii, pe care patriarhul ecumenic trebuia doar să-i confirme. De acum încolo vechiul pașalâc al Belgradului a primit autonomie administrativă, demnitatea cneazului devenind ereditară în familia Miloș.

Capitolul III

Biserica Ortodoxă din Serbia și dobândirea autocefaliei

De la dobândirea autonomiei, în anul 1832, și până la dobândirea autocefaliei, în anul 1879, în fruntea Bisericii Ortodoxe Sârbe, din cnezatul Serbiei, s-au succedat trei mari personalități bisericești: mitropoliții Melentie Pavlovici, Petar Iovanovici și Mihail Iovavanovici.

Ei au contribuit, prin munca și devotamentul lor, atât la consolidarea Bisericii sârbe, cât și la dobândirea autocefaliei acesteia.

Cel mai mare succes din timpul păstoririi mitropolitului Mihailo îl reprezintă, fără îndoială, dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe, din anul 1879. Unul dintre factorii care au grăbit dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe a fost și acela că în fruntea Patriarhiei ecumenice din Constantinopol se afla, pe atunci, patriarhul Ioachim al-III-lea (1878-1884 și 1901-1912), care era un apropiat prieten al slavilor și chiar al mitropolitului Mihailo. În luna mai, a anului 1879, atât regele Milan Obrenovici, cât și mitropolitul Mihailo, s-au adresat patriarhului Ioachim al-III-lea, printr-un act în care erau expuse foarte argumentat motivele prin care se cerea acordarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Sârbe. În urma multiplelor demersuri întreprinse de autoritățile politice și ecleziiale sârbe, Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a emis pe 20 octombrie 1879, actul de acordare a autocefaliei Bisericii Sârbe.

Capitolul IV.

Situația Bisericii Ortodoxe Sârbe de la Autocefalie (1879) și până după primul război mondial

Biserica Ortodoxă Sârbă după obținerea autocefaliei din anul 1879 a traversat o perioadă de mari confruntări politice, soldate cu războaiele balcanice și cu prima conflagrație mondială, ce a dus la desființarea celor trei mari imperii dominante: țarist, habsburgic și otoman, precum și la formarea regatelor independente din sud-estul Europei.

Perioada de după obținerea autocefaliei a însemnat pentru Biserica Ortodoxă Sârbă un progres, dar acesta nu va dura mult timp, deoarece starea conflictuală din interiorul Bisericii s-a deteriorat în urma disputelor dintre mitropolit și prinț. De fapt, în viața popoarelor ortodoxe, istoria bisericească s-a împletit mereu cu istoria politică. Obținerea Autocefaliei bisericești de către Biserica Ortodoxă Sârbă a însemnat un câștig, însă numai pentru acea parte care era cuprinsă în hotarele de atunci ale principatului și care se intitula „Arhiepiscopia Belgradului și

Mitropolia Serbiei”. Alături de acestea mai existau ca independente „Arhiepiscopia Muntenegrului”¹ și „Mitropolia Karlovițului”².

După ce mitropolitul Mihailo a fost destituit de către prințul Milan, locul acestuia a fost luat de către Teodosie (1883-1889)³, care s-a ocupat îndeosebi de reorganizarea interioară a vieții bisericești.

Războaiele balcanice din anii 1912 și 1913 împotriva turcilor, și apoi împotriva bulgarilor, au pricinuit mari pierderi umane și materiale. Singura consecință pozitivă a fost aceea că, după aceste războaie, mitropoliile Belgradului și Muntenegrului și-au mărit teritoriile. Astfel, teritoriile vechii Serbii și a Muntenegrului au intrat în componența Serbiei și ca urmare a acestui fapt, episcopia de Rașca Prizren din vechea Serbie și cele din Skoplie și Veleško-Debarska din Macedonia au intrat sub jurisdicția mitropoliei Belgradului. La fel și Muntenegrul, după pacea

¹ Episcopia Muntenegrului (Zetei) a fost consolidată încă din timpul Sfântului Sava, având ca scaun de reședință mănăstirea Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, ctitoria lui Ștefan Nemanja. Aici a rămas timp de 185 de ani. În timpul țarului Dușan a fost ridicată la rang de mitropolie. După anul 1405 sediul mitropoliei și-a schimbat locația de mai multe ori, până când în cele din urmă s-a stabilit la Cetinje. Timp de 336 de ani Muntenegrul a fost un stat teocratic, episcopii și mitropoliții exercitând, alături de atribuțiile bisericești și atribuții politice. Dintre aceștia cel mai mult s-au remarcat Danilo I (1697-1735) și Petar I (1784-1835), din binecunoscuta familie Njegoș. Urmașul mitropolitului Petar II Petrovici (1830-1851), Danilo Petrovici, cunoscut în lumea literară ca un mare poet, s-a proclamat cneaz, iar conducerea treburilor bisericești i-a fost încredințată mitropolitului Nicanor Ivanovici (1858-1860). În felul acesta regimul teocratic din Muntenegru a luat sfârșit. Mitropolia Muntenegrului s-a aflat vreme îndelungată în componența patriarhiei de Ipek, până când aceasta a fost alipită patriarhiei de Constantinopol. În timpul păstoririi mitropolitului Petar I Biserica din Muntenegru a devenit autocefală și în această calitate a fost recunoscută de majoritatea bisericilor ortodoxe, cf. . prof.dr. Ioan Rămureanu, pr. prof. dr.Milan Șesan, pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 477; Pr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, vol. IV, p. 318; Dr. Hudal Alois, *op. cit.*, p. 31-38, Constantin Jirecek, *op. cit.*, vol.II, p. 240-241.

² Mitropolia de Karloviț a fost întemeiată pe teritoriul imperiului austro-ungar, după marea migrațiune a slavilor din 1690. Prima organizare a Bisericii Sârbe din Austria a fost făcută de către primul patriarh refugiat Arsenie al-III-lea Cernoievici (1647-1706), în baza privilegiilor obținute pentru poporul sârb de la împăratul Leopold I (1640-1705). Prima denumire a Bisericii avea titulatura de mitropolia de Kruședol, deoarece avea sediul, între anii 1708-1713, la mănăstirea Kruședol. Titulatura de mitropolia de Karloviț apare după 1713, când sediul ei a fost transferat la Karloviț. După un nou exod în masă (1737), împărăteasa Maria Tereza a declarat orașul Karloviț reședința mitropoliei sârbe, care datorită mitropoliților Ștefan Sratimirovici (1790-1836) și Iosif Raiacici (1842-1861) a avut o ascensiune politică și culturală deosebită; prof.dr. Ioan Rămureanu, pr. prof. dr.Milan Șesan, pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, vol. II, p. 479-480; Pr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, vol. IV, p. 320; Dr. Hudal Alois, *op. cit.*, p. 38-49; Diacon Silviu Anuichi, *op. cit.*, p.901-915; R. Janin, *Les Églises orientales et les rites orientaux*, ed. a-IV-a, Paris 1955, p. 213-214.

³ Slobodan Iovanovici, *Vlada Milana Obrenovici*, vol. II, p. 417-418.

de la București a primit o parte din Sangeak (Plieva Bielo Palie), Ipek și Melohia, Rajai, Plav și Gusivie și ca urmare a acestui fapt a fost reînnoită eparhia de Ipek, ce a intrat sub jurisdicția mitropoliei Muntenegrului. Cu și mai mare intensitate, poporul și Biserica sârbă, au avut de înfruntat și ororile primului război mondial. De data aceasta au avut de suferit nu numai sârbii din Serbia, ci și cei din Basarabia și Austro-Ungaria. În Bosnia, prigoana împotriva sârbilor și a Bisericii Ortodoxe, a început imediat după atentatul de la Saraievo, din 28 iunie 1914.

Perioada interbelică a fost una dificilă, pentru viața interioară a Bisericii Sârbe, multe dintre rănilor primului război mondial nevindecându-se încă, iar poporul sârb împreună cu Biserica Sârbă au avut de înfruntat și rănilor dureroase ale celui de-al doilea război mondial.

Capitolul V.

Unificarea Bisericii Ortodoxe Sârbe

Încheierea primului război mondial, în anul 1918 a adus statelor balcanice întregirea teritoriului lor național. Crearea regatului unit al sârbilor, croaților și al slovenilor la 1 decembrie 1918⁴, care a cuprins aproape toate provinciile istorice în care trăiau sârbii, a facilitat unificarea tuturor Bisericilor regionale, care vreme de secole și decenii au existat în condiții istorice specifice, unele chiar sub stăpâniri străine. Reunificarea bisericească a sârbilor sub un singur primat a dus implicit la ridicarea Bisericii lor la rang de patriarhie în anul 1920, fiind înscrisă în rândul patriarhiilor mai vechi, acest deziderat fiind împlinit în timpul patriarhului Dimitrie Pavlovici. Un important aspect al acestei perioade l-a constituit promulgarea celor două legi: Legea privind Biserica Ortodoxă Sârbă din anul 1929 și Constituția Bisericii Ortodoxe Sârbe din anul 1931.

⁴ Proclamarea formării Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în decembrie 1918, a marcat culminarea îndelungilor negocieri care avuseseră loc în timpul războiului și culminarea evolutivă a politicii sârbești. În luna iulie 1917, guvernul sârb a declarat pentru prima dată, prin declarația de la Corfu, că este hotărât în mod formal să realizeze unificarea sârbilor, croaților și slovenilor într-un singur stat. Forma politică a acestui stat urma să fie o monarhie constituțională, condusă de dinastia Karagheorghevici, cf. Charles și Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 348; Nicolae Ciachir și Petru Gălățeanu, *R.S.F. Iugoslavia*, București 1969, p. 77; Dimitrije Djordjevich, *The creation of Yugoslavia, 1914-1918*, Santa Barbara, Clio Books, 1980, p. 10-39.

Legea privind Biserica Ortodoxă Sârbă” a fost pusă în practică în data de 8 noiembrie 1929. De mulți ani Biserica Ortodoxă Sârbă a căutat să revizuiască Statutul său Organic și astfel ea a elaborat un astfel de Statut, pe care l-a publicat printr-un oukaze (decret), în data de 8 noiembrie 1929, care conținea 27 de articole. Prin această lege, Biserica a fost despărțită de stat. Despărțirea aceasta viza mai mult domeniul financiar. În pofida acestui fapt, în multe compartimente, foarte importante pentru viața și activitatea Bisericii, statul a continuat să-și păstreze dreptul de control. Astfel, averea bisericească, fondurile și fundațiile au rămas pe mai departe sub controlul statului, care a reținut pentru sine dreptul de expropriere (art.2). Regele a reținut dreptul să confirme sau nu pe episcopii aleși (art.8).

În data de 6 aprilie 1930, la o vârstă înaintată, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe după restabilirea acestei demnități, Dimitrie, a trecut la cele veșnice. El s-a bucurat de o mare popularitate, datorită pietății, prudenței și demnității vieții sale. Cea mai mare realizare a patriarhului Barnaba a fost întocmirea unui regulament al Bisericii Ortodoxe Sârbe și anume Constituția după care să se conducă Biserica. Noua lege a Bisericii Ortodoxe din 3 septembrie 1931 a fost promulgată în data de 16 noiembrie 1931 și a intrat în vigoare pe 24 noiembrie 1931, fiind publicată în „Službene novine”(Monitorul Oficial), ziarul oficialul regatului iugoslav⁵.

Capitolul VI.

Concordatul Statului Sârb cu Vaticanul

În cadrul problemelor multiple pe care Biserica Ortodoxă Sârbă era nevoită să le clarifice după unificarea bisericească, s-a ivit și una nouă și grea, care a afectat în mod serios relația Bisericii cu statul. Problema în cauză a fost aceea a regularizării relațiilor dintre Iugoslavia și Vatican, respectiv între stat și Biserica Romano-Catolică din Iugoslavia. Relațiile dintre statele în care trăiau romano-catolici cu Vaticanul erau de regulă stabilite printr-o înțelegere specială, care în mod obișnuit se numea ”Concordat. Problematika Concordatului statului sârb cu Vaticanul este una extrem de spinoasă, deoarece, în realitate, între statul sârb și Vatican nu a fost

⁵ *Službene novine*, 275/24. noiembrie 1931 și G.S.P.Ț, nr.22, 23 și 24, Belgrad, 1931.

încheiat niciodată un concordat. Deși o primă încercare a unui concordat, în regatul iugoslav, s-a făcut în anul 1914, aceasta a fost sortită eșecului⁶. Principala cauza pentru care sârbii, în marea lor majoritate, n-au vrut să accepte un concordat cu Vaticanul a fost faptul că prin acesta se încuraja separatismul și mișcările ereditiste din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, precum și faptul că în statul iugoslav existau numai două state catolice, Slovenia și Croația, iar musulmanii din Bosnia, prin liderul lor Mehmed, a lucrat la apropierea musulmanilor de catolici, cu scopul înlăturării supremației sârbe.

Cu toate acestea însă, în data de 20 iunie 1935 s-a format guvernul premierului Milan Stoiadinovici și acesta a găsit un text deja pregătit de precedentul guvern al premierului Boško Ieftici. Conform proiectului elaborat și definitivat de guvernul Ieftici în anul 1933, s-a stabilit ca acesta să fie parafat la Roma pe 25 iulie 1935. Deoarece cabinetul premierului Stoiadinovici s-a format, după cum s-a mai amintit, pe 20 iunie 1935, acestuia nu i-a mai rămas nimic altceva de făcut decât să continue demersurile stabilite. După cum spunea însuși premierul Stoiadinovici: „în acea vreme problema concordatului nu era deloc spinoasă. Am fost încredințat că întreagă această problemă importantă se putea face fără nici un fel de încurcături și greutate. Nimic nu prevestea furtuna care a început mai târziu, ci dimpotrivă...”⁷

Opoziția față de Concordat era de două feluri: politică și religioasă. Adversarii lui Stoiadinovici s-au folosit în mod abil de atașamentul ortodocșilor față de religia lor. A face masele să creadă că ratificarea Concordatului era o trădare față de credința înaintașilor părea un mijloc excelent de a distruge prestigiul ministrului. Biserica Ortodoxă însă, nu putea să asculte de preocupările de ordin pur politic, ci s-a revoltat mai mult datorită faptului că Bisericii Romano-Catolice i s-a creat o situație privilegiată, pe care ea nu a avut-o niciodată, cu toate că era Biserică de Stat. Opoziția politică s-a întovărășit cu masele, iar atmosfera ce s-a creat a devenit una care stătea să explodeze. Încercarea de ratificare a concordatului din anul 1935 nu numai că a afectat foarte grav relațiile Bisericii Ortodoxe cu statul regal, ci a dus la adevărate proteste și lupte de stradă, cum a fost și procesiunea din data de 19 iulie 1935. Lucrurile au devenit și mai complicate atunci când în toiul acestui conflict s-a îmbolnăvit patriarhul Varnava.

⁶ Gioko Slepcevic, *op.cit.*, p.579.

⁷ Milan Stoiadinovici, *Ni rat ni pakt. Jugoslavia izmegin dva rata*, Buenos Aires, 1963, p. 519.

În popor s-a răspândit vestea că patriarhul a fost otrăvit, fapt ce a agitat și mai mult spiritele. Pe tot timpul bolii patriarhului Varnava, treburile Bisericii au fost conduse de mitropolitul Dositei. În aceeași noapte de 23 spre 24 iulie 1937 a trecut la cele veșnice și patriarhul Barnaba. Moartea patriarhului Barnaba, chiar în ziua în care majoritatea parlamentarilor și-au dat votul lor în favoarea încheierii Concordatului, i-a conferit o semnificație aparte în rândul clerului și poporului, în a căror amintire patriarhul a rămas drept mucenic. Trecerea patriarhului la cele veșnice a produs o stare de spirit nouă, care a creat o ruptură ce părea iremediabilă, între Biserică, guvern și clasa politică.

Poziția dură a Bisericii a făcut ca demersurile de legiferare a Concordatului să nu-și urmeze cursul, fiind anulat acest concordat.

Capitolul VII.

Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul celui de-al-II-lea război mondial

Capitolul al VII-lea prezintă viața bisericească sârbă în timpul celui de-al-doilea război mondial, unde sunt evidențiate atrocitățile la care au fost supuși clericii și credincioșii sârbi din teritoriile căzute sub ocupație fascistă. Biserica Ortodoxă Sârbă a fost confruntată cu cele mai grele situații din istoria ei. Acest fapt a fost subliniat și în pastorală de Paști a Sfântului Sinod din 16 martie 1942. „Niciodată, nici în cele mai grele zile ale trecutului nostru, soarta poporului nostru nu a fost într-un moment atât de crucial: de a fi sau a nu fi, ca în momentul de față. De aceea, de la noi toți se cere să acționăm cu înțelepciune și să nu murim prostește, de asemenea, se cere de la noi ca în fiecare lucru și acțiune ce le întreprindem să domine duhul unei sănătoase chibzuințe și a unei reci cumpătări, ca întotdeauna și în tot locul să se păstreze pacea și rânduiala ca temelii ale supraviețuirii noastre personale și naționale”⁸.

După cum se arăta într-un document emis de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe, bilanțul victimelor și al pierderilor materiale al Bisericii Ortodoxe Sârbe în cel de-al doilea război mondial, a fost unul de-a dreptul impresionant⁹. Din cei 8.500.000 de credincioși, 1.200.000 au fost uciși. Pagubele materiale pe care le-a suferit Biserica Ortodoxă Sârbă,

⁸ Gioko Slepcevici, *Istoria Srpske Pravoslavna Crkve*, vol. III, Belgrad, 1991, p.608.

⁹ David N, Damjanovic, *Kp̄b jayk u cyze* (Sânge, lacrimi și gemete), Chicago, 1981, p.227.

depășește 7 miliarde de dinari interbelici în aur. Din rândul preoțimii, în jur de 700 de preoți au fost uciși, 400 internați în lagăre și numai un sfert din numărul total a putut să-și desfășoare activitatea. Istoricul Dušan Kasic a menționat că în timpul celui de-al-II-lea război mondial au fost uciși 409 preoți, 97 de călugări și nouă profesori de religie¹⁰. În ceea ce privește mănăstirile, un sfert dintre acestea au fost complet distruse și mai mult de jumătate dintre ele au fost afectate și jefuite¹¹. Numai în episcopia „Gornio-Karlovacika”(Karlovițul de Sus), din cele 189 de biserici au fost dărâmate și incendiate 175 și numai 14 au rămas întregi¹².

Sfârșitul celui de-al-II-lea război mondial a însemnat pentru majoritatea locuitorilor din Serbia, dar și pentru Biserica Sârbă „o rază de lumină, de pace și de liniște și de eliberare”. Instaurarea regimului comunist însă, a afectat starea de spirit ce s-a creat odată odată cu sfârșitul războiului și această stare de liniște s-a transformat într-una de îngrijorare și de indignare. Regimul comunist a lovit dur Biserica Ortodoxă Sârbă și aceasta nu a fost numai consecința separării statului de către Biserică, ci îndeosebi modul prin care s-a realizat acest principiu, în urma căruia Bisericii i s-a limitat toate resursele financiare pe care le deținea¹³. Dintre măsurile regimului comunist care au afectat Biserica amintim: lichidarea anticipată a fondului de pensii, introducerea reformei agrare care a deposedat Biserica de 70000 de hectare de teren și de pădure, precum și orice finanțare a Statului față de Biserică. În afară de acestea Biserica a suferit și datorită diferitelor forme de naționalizare. Astfel au fost naționalizate 1180 de clădiri, care au aparținut Bisericii. În acel timp Biserica Ortodoxă Sârbă a avut în componența sa 3148 de preoți parohi, 537 de angajați neclericali, și 1000 de pensionari, văduve și copii orfani ai preoților.

Biserica a trebuit să facă față acestei situații nou creată, din moment ce ea nu mai aștepta ajutor de nicăieri, însă nu trebuie omis faptul că, conștiința națională și religioasă a credincioșilor, a rămas vie. În data de 18 decembrie 1945 conducerea Bisericii, în frunte cu patriarhul, a emis un decret cu privire la organizarea și funcționarea Bisericii din fiecare episcopie. Cea mai gravă situație cu care se confrunta Biserica a fost întreținerea preoților, în

¹⁰ Dusan Kasic, *Biserica sârbă sub ocupație germană*, în „SPC” 1920-1970, p. 231

¹¹ M. Protici, *Greantniss in death*, în „Serbian Orthodox Church, its past and present”, vol I, nr. 1, Belgrad, 1965, p.37.

¹² J. Marianovici, *Războiul național de eliberare. Revoluția populară din Iugoslavia, 1941-1945*, Vârșeț, 1958, p. 73.

¹³ Risto Grdjic, *Reînnoirea generală a vieții și organizării Biseicii*, în „SPC” 1920-1970, p. 244.

acest sens, paragraful al patrulea din acest decret, a prevăzut ca parohiile sărace să fie ajutate de cele mai înstărite și de asemenea credincioșilor să le fie prezentată această situație și să se facă apel către aceștia pentru susținerea Bisericii. Deși formal regimul comunist a fost de acord cu întreținere clerului prin taxele colectate de la credincioși, totuși un decret al Ministerului Afacerilor Interne din Serbia, din data de 22 aprilie 1946, a interzis colectarea unor astfel de taxe, cu scopul întreținerii clădirilor vechi ale Bisericii sau ale caselor parohiale, motivând acest lucru prin faptul că „poporul sârb ar percepe incorect Biserica și pe slujitorii ei”. Construirea de noi Biserici a fost interzisă. Peste tot existau biserici și mănăstiri în ruină. Pe alocuri, autoritățile locale împiedicau sau interziceau efectuarea serviciilor religioase.

Prin jertfele umane și prin pierderile materiale suferite, Biserica Ortodoxă Sârbă în timpul celui de-al doilea război mondial, și-a dovedit încă o dată dragostea față de Dumnezeu și față de valorile autentice creștin-ortodoxe. În fața suferințelor, credincioșii și ierarhii, au optat pentru o moarte mucenicească în locul lepădării de adevărata credință.

Capitolul VIII

Relațiile bisericești româno-sârbe până în secolul al-XX-lea

Privite în ansamblul lor, de-a lungul istoriei, relațiile bisericești româno-sârbe au fost unele de frățietate și solidaritate ortodoxă. Chiar dacă într-un anumit context istoric ele s-au aflat într-un mic impas, cum a fost cel provocat de separația ierarhică din anul 1865, dragostea creștină frățească și solidaritatea ortodoxă au primat și s-au impus în aceste relații.

Două popoare balcanice de structuri etnice diferite, unul de origine daco-romană, celălalt slav, și-au desfășurat destinul în înțelegere și ajutor reciproc, pe parcursul întregii lor istorii. Favorizați de așezarea geografică, în care Dunărea constituia elementul de legătură, românii și sârbii s-au găsit într-o reciprocitate permanentă. Structura spirituală pacifistă a ambelor popoare, grevată pe fundalul iubirii patriilor lor și al respectului față de celelalte popoare, a asigurat de la început, apropierea și comuniunea acestora. În cursul vremii această apropiere naturală s-a îmbogățit mereu cu noi și noi valențe, până la o simbioză firească a destinelor, datorită

încercărilor grele la care acestea au fost supuse de vitregia multor veacuri. Violența invaziilor, instabilitatea vremurilor, cataclismele politice și confruntarea marilor imperii, au unit cele două popoare în efortul comun de luptă pentru supraviețuire, pentru apărarea valorilor lor supreme, pentru independența și suveranitatea națională și, nu în ultimul rând, pentru unitatea Bisericii strămoșești

Biserica Ortodoxă Sârbă se bucură astăzi de roadele câștigate prin multe greutăți de înaintașii săi. Ea este independentă și autocefală și are demnitatea de „Patriarhie”. În dipticul Patriarhiilor Ortodoxe (conform actualului diptic al Patriarhiei de Constantinopol) Biserica Ortodoxă Sârbă se află pe locul al șaselea, după Patriarhia Rusă și înaintea Patriarhiei Române.

Sediul Patriarhiei Ortodoxe Sârbe este la Belgrad, în palatul patriarhal, opera patriarhului Barnaba din anul 1934. Aici se întâlnește cu regularitate o dată pe an Sfântul Sinod. În clădirea Patriarhiei își are sediul și Comitetul de conducere al Patriarhiei și Consistoriul Bisericesc. În aceeași clădire se găsește și marea bibliotecă a Patriarhiei, muzeul Bisericii Ortodoxe Sârbe și tezaurul, tipografia și redacțiile publicațiilor Bisericii. Conducătorul Bisericii Ortodoxe Sârbe are următoarea titulatură: „Arhiepiscop de Peci, Mitropolit de Belgrad și Karloviț și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sârbe”.

Potrivit Statutului de organizare bisericească din anul 2008¹⁴, Patriarhia Ortodoxă Sârbă este constituită din 35 de eparhii, care se găsesc atât în țară, cât și în străinătate.

Concluzii

Din păcate rănilor războaielor care au avut loc de-a lungul timpului, după cum am mai amintit, n-au fost în totalitate vindecate. Una dintre acestea este și cea care privește Biserica Ortodoxă din Macedonia, care în data de 3 decembrie 1966 a înaintat o cerere către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe, prin care cerea acesteia aprobarea „autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Macedonia”. Sfântul Sinod n-a fost de acord cu aceasta și în ședința din 11 mai 1967 a respins această cerere, motivând că Biserica din Macedonia nu are numărul de eparhii

¹⁴ *Ibidem* .

necesare, nici comunități parohiale și nici școli teologice¹⁵. Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă din Macedonia s-a proclamat „autocefală” în data de 18 iulie 1967 și această neînțelegere nu a putut fi soluționată nici astăzi, cu toate că celelalte Biserici surori autocefale n-au recunoscut-o ca fiind autocefală.

O altă rană profundă a Bisericii Ortodoxe Sârbe, nevindecată nici astăzi, este cea a credincioșilor ortodocși din provincia Kosovo. În anul 1999 Alianța Nord-Atlantică a bombardat Serbia, forțele internaționale ocupând Kosovo și Metohia. Cea mai mare parte a populației sârbe a părăsit Kosovo și Metohia, unde au fost incendiate și distruse peste 80 de Biserici și mănăstiri, printre care și unele din secolul al-XIV-lea, de pe teritoriul eparhiei de Ras și Prizren. Foarte mulți sârbi au fost uciși și multe case ale acestora au fost distruse.

În ultimii ani mulți credincioși ortodocși din Kosovo au început să plece de aici, în ciuda tuturor îndemnurilor ierarhilor locului de a nu părăsi aceste ținuturi. Sârbii consideră provincia Kosovo leagănul lor spiritual încă din Evul mediu, acest fapt fiind întărit și prin prezența a peste 1200 de locașuri de rugăciune de aici. De cealaltă parte, albanezii susțin că provincia Kosovo este a lor, astfel încât ei reprezintă singura populație autohtonă din Balcani.

Proclamarea independenței Kosovo, din data de 17 februarie 2008, a reprezentat o grea lovitură pentru Ortodoxie. În discursul rostit cu ocazia instalării în scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Sârbe, patriarhul Irineu a declarat că „Kosovo este Ierusalimul nostru. Serbia fără Kosovo nu e Serbia”, angajându-se că va susține revendicarea acestei provincii, regiune considerată ca fiind sfântă de către cei 12 milioane de sârbi, răspândiți în întreaga lume.

În contextul aderării Serbiei la Uniunea Europeană, aceasta a cerut printre altele și normalizarea relațiilor dintre Serbia și Kosovo. În data de 19 aprilie 2013 a fost semnat la Bruxelles un acord, sub egida Uniunii Europene, între primul ministru sârb și cel din Kosovo. Premierul sârb Ivița Dacici a declarat, adresându-se deputaților, că Serbia "nu mai deține Kosovo de mult timp, cineva trebuia să se angajeze la sarcina de a încheia un acord cu albanezii din Kosovo, pentru a pune capăt trecutului, sărăciei și înfrângerilor", a spus el.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe a afirmat într-un comunicat de presă că acordul privind normalizarea relațiilor cu Kosovo reprezintă „o trădare a celui mai important teritoriu care aparține Serbiei de veacuri și este, de fapt, o recunoaștere a autorităților kosovare”, a scris în data de 22 aprilie, în ediția electronică a cotidianului Politika din Belgrad, citat de Agerpres. În

¹⁵ G.S.P.Ț, nr. 9, Belgrad, 1967, p.1.

mesajul semnat de Patriarhul Irineu este semnalat faptul că: “după ce am plătit un preț atât de mare pentru începerea negocierilor cu UE, fără îndoială prețul pentru aderarea la Uniune va fi recunoașterea oficială a independenței kosovare”¹⁶.

Cu toate că multe și mari nenorociri s-au abătut asupra poporului sârb, totuși Biserica a fost și este cea care a încercat și a reușit în mare măsură să mențină unitatea de neam și de credință a acestuia. Într-adevăr războaiele au lăsat, răni dureroase atât în rândul poporului, cât și în Biserica Sârbă, însă în ciuda tuturor dificultăților Biserica Ortodoxă Sârbă a fost cea care a unit continuu pe sârbii de pretutindeni și i-a chemat la slujirea lui Dumnezeu și a aproapelui

¹⁶ www.razbointrucuvant.ro